

УДК 94 (477)

Леонід Зашкільняк

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ СТОСУНКИ НА ВОЛИНІ І В ГАЛИЧИНІ В 1939–1944 РОКАХ: МІЖНАЦІОНАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ ЧИ НЕОГОЛОШЕНА ВІЙНА?

У статті ретроспективно розглядаються українсько-польські відносини в Західній Україні під час Другої світової війни в контексті міжнародної ситуації. Автор вважає, що протягом “великої” війни була “мала” і невідома війна між українцями і поляками на Волині й Східній Галичині.

Ключові слова: Друга світова війна, українсько-польські стосунки, Волинь, Галичина, міжнаціональний конфлікт.

Укравісько-польський конфлікт на землях колишньої Речі Посполитої (західноукраїнських) в роки Другої світової війни сьогодні відображений у численній науковій, публіцистичній і мемуарній літературі, написаній багатьма науковцями, учасниками й свідками тих подій, публіцистами, політиками. Спеціалістам ця література добре відома [1]. Відомі також й поважні розбіжності у трактуванні та інтерпретації цього конфлікту українськими та польськими істориками й громадськістю. Чи не найбільш “гарячою точкою” розбіжностей, які існують між українською і польською сторонами, є питання українсько-польських стосунків на Волині у 1943 і, частково, 1944 р., де вони набули особливо кровопролитного характеру і супроводжувалися численними жертвами серед цивільного населення. В полі зору громадськості, польської зокрема, після падіння тоталітарних режимів і утворення незалежних посткомуністичних держав, опинилися суворо цензуровані в попередній час питання українсько-польських відносин та “антипольської акції” українського національно-визвольного руху під проводом Організації українських націоналістів (ОУН) і Української повстанської армії (УПА) на Волині і в Галичині в 1943–1944 рр.

Прагнучи відновити “історичну справедливість” щодо загиблих під час цієї акції поляків, частина польської громадськості та істориків, бажаючи чи не бажаючи того, компроментували українські визвольні прагнення і змагання за їх реалізацію. Спроби фахових істориків України і Польщі впродовж понад десяти років розібратися зі складним вузлом українсько-польського протистояння під час Другої світової війни не принесли очікуваних “остаточних правд”, хоча й значно збагатили сучасну історіографію [2]. Здавалося, що після урочистого вшанування жертв українсько-польського конфлікту, здійсненого у липні 2003 р. на найвищому державному рівні президентами обох країн і відображеному в спільному документі “Про примирення в 60-ту річницю трагічних подій на Волині” [3], ситуація надалі буде розвиватися переважно в науковому річищі. Однак емоційне напруження навколо цієї історичної проблеми не спадає, а часом і підвищується, як це можна було спостерігати у 2008 р. під час відзначення в Польщі 65-ої річниці Волинської трагедії. І надалі серед польської громадськості, а також серед окремих науковців залишається поширеним однобічний погляд на волинсько-галицькі конфлікти між українцями і поляками, а “антипольська акція” ОУН і УПА свідомо або неусвідомлено вилучається із загального ланцюга українсько-польських відносин, котрі і до, і під час війни були далеко не мирними.

Насамперед треба підкреслити, що Європа в цілому і, зокрема, її Центрально-Східна частина багата на різноманітні конфлікти між сусідніми народами і державами в останні століття. Частина цих конфліктів є постійним елементом історичної пам’яті, особливо, якщо за ними стоять тривалі суперечності або травматичні події, як от війни, депортації, етнічні чистки тощо. Українсько-польське сусідство з давніх давен не було винятком в цьому ряду. Проте з крахом тоталітарних режимів і активним творенням сучасної європейської спільноти інтелектуальні середовища європейських народів намагаються знайти шляхи і засоби

примирення історичної пам'яті, але без збитків для наукової історії. На жаль, історія, як вся багатоманітність і невичерпність історичних фактів, завжди залишає можливість її інструментального використання у вузьких групових інтересах. Один зі знаних європейських дослідників історичної пам'яті Жорж Мінк нещодавно підкреслив: “Європу наскрізь пронизують сліди давніх міждержавних і міжнаціональних конфліктів. Досвід показує, що їхня реактивація завжди можлива, попри різні форми їхнього розв'язання в минулому. Історія переносить себе у теперішність, відбувається мобілізація різних дієвців (акторів – Л. З.), постраждалих груп населення або інших знедолених груп, про яких забули в післяконфліктних угодах або змусили мовчати. Виходячи з цієї реалії, різні зацікавлені групи, політичні партії чи держави створюють собі пам'ятеві ресурси і залучають до свого репертуару дій історизуальні стратегії для того, щоб “повернути в ужиток” образи “болісних” минувшин у своїх поточних політичних іграх” [4]. Тому дуже важливо, щоб здобутки фахових істориків у дослідженні конфліктних явищ не давали підстав для таких політичних інтерпретацій.

Треба зазначити, що власне на прикладі “волинських подій” виявляються методологічні розбіжності між польськими та українськими дослідниками історії Другої світової війни. Вважали би доцільним підкреслити, що, на наш погляд, ці розбіжності значною мірою зумовлені психологічним тиском на істориків, який чиниться обопільною громадськістю – польською та українською. Під його впливом дослідники змушені виокремлювати “волинські події” із загального ланцюга українсько-польських взаємин часу війни й надавати їм самостійного значення. Особливо наполегливим є тиск польської громадськості, зумовлений, як видається, намаганням отримати певний “психологічний реванш” за втрату “польських кресів” і масові депортації польського населення в кінцевій фазі війни й перші післявоєнні роки. Він (тиск) змушує польських істориків розглядати вказані події виключно з позицій “польської рації стану”, залишаючи на боці мотиви і позиції інших сторін конфлікту і свідомо нехтуючи “українською рацією стану”.

Українські історики в оцінці та інтерпретації цих подій також повинні враховувати власну “рацію стану” й брати до уваги загальнополітичну ситуацію в регіоні під час війни, спиратися на інтереси і завдання українського національно-визвольного руху, який в непростих обставинах воєнного лихоліття й протистояння кількох потужних учасників подій був змушений знаходити “вузьку стежку” реалізації стратегічних і тактичних цілей українського національного руху в цілому.

За таких умов зближення позицій можливе тільки тоді, коли вдасться знайти компроміс між українською і польською “раціями стану”. Такий компроміс можливий, на наш погляд, якщо вдасться прийти до спільного погляду на інтереси українського і польського народів. З польського боку це означатиме визнання права українців на створення самостійної національної державності на землях, де українці становили переважний чинник політичного життя. З українського боку – визнання за польською меншиною на західноукраїнських землях також права на трактування цих земель як своєї батьківщини. Щоб зрозуміти, чому такий компроміс зустрічає серйозний опір у свідомості й історичній пам'яті представників обох народів, ніяк не обійтися без історичного контексту складання українсько-польських стосунків у XIX і XX ст., а також і в більш давні часи. Однак в даному випадку немає можливості і потреби звертатися до цього історичного контексту, який змальовує непримиренність поглядів (і стереотипів) обох сторін на роль і місце українців і поляків у історії Центральної і Східної Європи. Напевно квінтесенцією оцінки цього історичного контексту могли би бути взаємини т. зв. “історичної” та “неісторичної” націй, які виростили на тлі обопільних непорозумінь у зв'язку з утвердженнями у свідомості образу цих стосунків як стосунків “цивілізатора і упослідженого”, “пана і різуну” і т. п.

Зовсім не випадково зауважено, що Друга світова війна в її світовому вимірі була одним з актів тої світової драми, яка розгорнулася від початку XX ст. і послідовними діями якої були Перша світова війна, революції і кризи міжвоєнного періоду. З них виростили потужні соціальні, національні, антиколоніальні й міжконфесійні конфлікти, котрі відбивали прагнення цілих народів і окремих етно-політичних спільнот посісти рівноправне становище в сучасному

світі. Одним з таких рухів був і український національний, який на початку століття зазнав кількох дошкульних невдач і поразок, але не припинив існування. Більше того, виступаючи в ролі жорстоко переслідуваного і принижуваного в усіх державах, де він розвивався (СРСР, Польща, Румунія, Чехословаччина), цей рух в силу суспільно-політичних обставин радикалізувався і шукав можливого союзника, здатного підважити існуюче статус-кво в Європі. Сталося так, що в західноукраїнських землях у складі міжвоєнної Польщі (Галичина і Західна Волинь) він здобув найбільші впливи. А відбулося це насамперед тому, що українсько-польська війна 1918–1919 рр. фактично не припинялася до 1939 р. Вона “жеврїла” в акціях опору 20-х років, “пацифікаціях”, терористичних замаху проти польських діячів 30-х років. Друга світова війна стала ще одним актом українсько-польської “невідомої” війни ХХ ст. Тому, на наш погляд, “волинські події” слід розглядати не як окреме явище, а як одну з ланок перманентної українсько-польської війни ХХ ст., якщо образно говорити – як одну з “битв” цієї війни. Співзвучні погляди ми знаходимо також в працях польських істориків М. Козловського, Р. Тожецького, З. Ковалевського, Т. Ольшанського [5].

Територіальна проблема виникла у стосунках між українським і польським національними рухами ще в другій половині ХІХ ст., про що ми неодноразово писали в іншому місці. Так само як представники польського національного руху вважали всі землі, де проживали поляки, ареалом, котрий повинен увійти до відродженої Польської держави, так само і українські діячі стверджували, що майбутня незалежна Україна повинна об’єднати всі землі, де українці-русини склали поважний відсоток населення. Поразка українських визвольних змагань на початку ХХ ст. не внесла якихось змін у програми національного руху. Великий збір ОУН у 1929 р. – організації, яка напередодні Другої світової війни посіла провідні позиції серед українських незалежників, – у своїх документах однозначно записав, що українські націоналісти “змагають до опанування української національної дійсності на всіх українських та на чужих землях, заселених українцями”, яке передбачає “усунення всіх займанців з українських земель, що наступить в бігу національної революції” [6, с. 12, 15]. Східна Галичина і Волинь відносилась, як Холмщина, Підляшшя, Надсяння, до категорії українських етнічних земель, де проживала значна і переважна частка українців.

Друга світова війна створила сприятливий шанс для нової спроби українського державотворення. Залишаючи наразі на боці зовнішньополітичну орієнтацію українських націоналістів, які вважали, що гітлерівська Німеччина сприятиме створенню Української державності, зазначимо, що їхні плани і дії підпорядковувалися насамперед цій стратегічній меті. Відомо, що спроби ОУН поставити гітлерівське керівництво перед доконаним фактом проголошення незалежної України у Львові (Акт 30 червня 1941 р.), або створення на окупованих теренах української адміністрації зазнали невдачі. Українські націоналісти, починаючи з 1941 р., змушені були проходити болісний шлях вироблення нової тактики дій. Не відмовившись від стратегічної мети – виборення незалежної України, – вони змушені були зробити ставку на боротьбу “власними силами”, сподіваючись на порив “Української національної революції”, яка пробудить національну свідомість і активізує роз’єднане в ідейному, політичному і культурному відношеннях українське населення, котре одностайно підтримає їхню програму. Однак дійсність була дещо іншою: українським націоналістам протистояли і протидіяли як німецька воєнна машина, так і радянська більшовицька потуга, що набирала сил упродовж війни, а також польський Рух Опору, який незламно стояв на позиціях повернення до територіального *status quo ante bellum*. Український національний рух, який до того ж був розколотий внутрішніми чварами і суперництвом різних течій, опинився перед обличчям тих самих супротивників, які не погоджувалися зі створенням Української Соборної Самостійної Держави (УССД).

Фактично тільки на Волині і в Галичині, а згодом на т. зв. Закерзонні (на східних теренах сучасної Польщі) українським націоналістам вдалося створити потужну базу національного руху, включаючи його збройні сили – Українську Повстанську Армію (від 1943 р.). На цих територіях, де йому була забезпечена масова підтримка українського населення, планувалося створити потужну базу боротьби за заснування Української

державності. І власне на цих теренах “жевріюча” українсько-польська війна перетворилася у цілком реальний “гарячий” конфлікт, в якому гинули в тому числі й безневинні люди.

Не вдаючися до розплутування дуже складного вузла протиборства українців, поляків, німців, радянських партизанів і звичайних кримінальних банд, що мало місце на західноукраїнських землях в 1942–1944 рр., вважаємо за потрібне наголосити, що даремним буде пошук головного “ініціатора” українсько-польського взаємного винищення. Кожна зі сторін конфлікту завжди знаходитиме аргументи, що звинувачують протилежну у “першому нападі”. Так, в одній з недавніх публікацій польська дослідниця Ева Семашко звертає погляд на те, що до “різного роду актів терору і вбивств доходило на Волині (а також і в Галичині – Л. З.) вже у 1939 р., майже безпосередньо після вибуху Другої світової війни” [7, s. 59]. Водночас український історик В. Сергійчук у недавно опублікованій книзі пише про криваві події в наддністрянському селі Усте 15–17 вересня 1939 р., де польські вояки вчинили розправу над мирним українським населенням – “кинули гранати в школу, де сховалися жінки з дітьми” [8, с. 8]. Таким шляхом можна йти до XIX і навіть XVII ст. а може й ще глибше в історію. Можна також описувати моторошні картини взаємного винищення, але такий підхід не принесе жодного конструктиву в справу з’ясування причин конфлікту та його оцінки. Фактично, взаємне збройне поборювання не припинялося на теренах спільного проживання українців і поляків від 1939 р.

На наш погляд, зрозуміти волинські події можна тільки поставивши їх в контекст українсько-польської “невідомої війни” XX ст., яка тривала від початків українсько-польського протиборства в Галичині на початку XX ст. і до 1947 р. включно. З української позиції це була національно-визвольна війна (боротьба) за право створення незалежної державності на теренах спільного проживання українців і поляків, яке (проживання) виникло внаслідок тривалих історичних обставин. У цій війні, де не було визначеної лінії фронту і яка мала всі риси міжетнічного конфлікту, жертви були логічним продовженням тотального поборювання ворога.

Разом з тим, треба підкреслити, що “третій фронт”, як називали українські націоналісти протиборство з поляками, не був основним фронтом боротьби для ОУН і УПА. Головними супротивниками від 1942 р. вважалися Москва і Берлін, але насамперед Москва. Саме таке рішення, яке згодом було вміщене в документах ОУН і УПА у 1943 р., було схвалено під час нарад першої військової конференції ОУН в грудні 1942 р. у Львові. На жаль документів цієї конференції немає і ми можемо користуватися лише спогадами одного з її організаторів Л. Павлишина. Але саме на цій конференції було схвалено рішення про створення і розбудову УПА, визначено тактику боротьби за УССД в нових умовах розгортання війни [9, с. 87–91]. Але й військова конференція і наступні III конференція ОУН і III Надзвичайний Збір ОУН в 1943 р. фактично підтвердили лінію на боротьбу насамперед проти СРСР, не надаючи вирішального значення “третьому фронту” з поляками.

Сьогодні треба однозначно визнати, що в 1943 р. з ініціативи ОУН і УПА на Волині розпочалась “антипольська акція”, яка згодом перекинулася на Галичину і Закерзоння. Їй передували часті місцеві конфлікти між українцями і поляками, котрі мали місце постійно, починаючи з 1939 р., коли тільки прихід більшовиків поклав край антипольському повстанню українців в Галичині [10]. Очевидно, важливу роль у схваленні рішення відіграли стосунки між українським і польським населенням на Волині і в Галичині в період гітлерівської окупації. Численні документи ОУН і УПА за 1942–1943 рр. переповнені звинуваченнями поляків у прислужництві окупантам, співробітництві з гестапо і окупаційною адміністрацією, що викликало обурення місцевого українського населення, і, зрозуміло, не заперечувало існування потужного польського Руху Опору. Своєю чергою в польських документах Делегатури і АК зустрічаються подібні звинувачення українців. Немає потреби цитувати ці документи, але їхній тон і спрямованість підсилювали не тільки недовір’я, а й взаємну ненависть, яка могла в будь-який момент вийти назовні.

На сьогодні залишається нез’ясованим тільки факт того, хто з керівних кіл ОУН-Б (Бандери) був ініціатором “антипольської акції”, а також обсяг задуманої провідниками ОУН

операції усунення польського населення з теренів розгортання Української національної революції. На наш погляд, немає достатніх підстав стверджувати, що наказ (розпорядження) керівництва ОУН-Б, а згодом УПА передбачав поголовне винищення польського населення. Швидше йшлося про примусове виселення (“витіснення”) польського населення з терену Волині (потім Галичини) упродовж короткого терміну, недотримання якого тягнуло за собою напад загонів УПА або т. зв. самооборонних відділів на польські поселення. Маємо численні повідомлення про те, що напади загонів УПА на польські села здебільшого супроводжувалися вимогою до населення “опустити” (залишити) населений пункт. Один з керівників УПА В. Грабенко згадував, що здебільшого поляки виїжджали з села після оголошення ультиматумів з боку УПА [11]. Один з провідних керівників ОУН-Б М. Лебедь у своїх мемуарах взагалі писав, що влітку 1943 р. УПА дала наказ полякам негайно залишити терен (Волині), і вони “добровільно” це зробили. Натомість винищення польського населення він приписував більшовицьким партизанам, хоча в кінці кінців був змушений визнати, що УПА у відповідь на терор польської поліції провела “очищення терену” від польського населення, “щоб могли вдержатися в боротьбі з основними ворогами й не мати постійної провокації” [12, с. 27, 79].

Нині відомо також, що “антипольська акція” мала на меті її організаторів нейтралізувати дії польського пролондонського підпілля з метою організації на Волині й в Галичині антинімецького повстання, щоб перед вступом на ці землі Червоної Армії виступити тут в ролі господаря і представника Польської держави. Такий розвиток подій суперечив планам ОУН і УПА, керівники яких вважали західноукраїнські землі головною базою для розвитку української революції і завоювання державності. З українського боку неодноразово робилися спроби досягти порозуміння з польським лондонським підпіллям на Волині й в Галичині. Однак ці спроби розбивалися через “територіальне питання” – польські кола за жодних умов не погоджувалися на будівництво української державності на “креслах”. Це дало підстави українській стороні звинуватити польську в шовінізмі, імперіалістичних зазіханнях, що додало особливого напруження у взаємні стосунки. У 1944 р., коли українсько-польський конфлікт перекинувся на землі Галичини, преса ОУН і УПА розгорнула справжню пропагандистську війну проти поляків, звинувачуючи їх у співробітництві з гестапо, німецькою адміністрацією, винищенні українського населення тощо. Газета УПА “Ідея і чин” писала, що польська верхівка підбурила поляків проти українців, організувавши терор і винищення українського населення, наводила численні факти нападів на українські села. Тут же підкреслювалося, що польська верхівка не визнає прав українського народу на власну державність і заперечує його право на західноукраїнські землі [13, с. 49–52].

Більшість документів ОУН і УПА однозначно звинувачувала польську сторону в розгортанні українсько-польського конфлікту. Можна навести ще один факт. Під час переговорів представника ОУН-Б І. Гриньоха з працівниками німецької служби безпеки 5 березня 1944 р. у Львові перший заявив, що відповідальність за терор, який триває між українцями і поляками, повністю падає на польську сторону, яка першою розпочала поборювання українців [14, с. 247]. Так само робила й польська сторона, звинувачуючи українців у зраді, співробітництві з окупантами та ініціюванні збройних нападів.

Численні листівки та інструкції ОУН і УПА, які поширювалися на Волині й в Галичині в 1943 р., засвідчують, що “третій” антипольський фронт виник тут як результат побіжного поборювання німецьких окупантів і радянських партизанів, котрі виступали союзниками порівняно нечисленного польського населення в його конфронтації з українським підпіллям. Польський Рух Опору на Волині від початку 1943 р. опинився в дуже складній ситуації: йому протистояв постійно зростаючий вплив українського підпілля і загонів УПА, німецька окупаційна влада (переважно в більших містах) і радянські партизани. Треба було вибирати проти кого вести боротьбу. Вибір був не з легких. Український національний рух та його претензії щодо створення на Волині і в Галичині зародку майбутньої Української державності, явно суперечив стратегічним планам керівництва польського Руху Опору.

Останнє явно недооцінювало українських визвольних змагань, незважаючи на те, що рапорти командування АК і Делегатури з південно-східних земель колишньої Речі Посполитої за 1942–1944 рр. були переповнені тривожними повідомленнями про зростання впливів ОУН і УПА серед місцевого українського населення і назагал “недоброзичливе” ставлення українців до поляків.

Відповідно польської сторони було зміцнення т.зв. баз самооборони, розбудова збройного підпілля для вирішальних дій на заключному етапі війни. Відплатні акції польського підпілля проти українського населення сприймалися українською стороною як зухвалий “імперіалістичний” виклик. Збройний конфлікт, до якого все більше втягувалося цивільне населення, набув виразних рис міжетнічної війни, в якій кожна сторона сповідувала “свою правду і справедливість”.

Нарешті ще один важливий момент, який підмічено як українськими, так і польськими істориками. Антипольська акція, розпочата ОУН-Б навесні 1943 р. на Волині, впала на “сприятливий” ґрунт загальної ненависті до поляків з боку українського населення, в очах якого поляки виступали гнобителями, окупантами, колонізаторами, до чого додалися звинувачення у колаборації з гітлерівцями. Це спровокувало стихійні дії частини українського населення, які супроводжувалися нападами на цивільне польське населення, в тому числі те, яке не було заангажоване до підпілля. Фактів анархічного поведження окремих селянських груп щодо польського населення є достатньо. Згадуваний сотник УПА В. Грабенко в спогадах писав, що якісь селянські самооборони, “яких ми називали черню та які були на заставах, десь допустилися кривавої пімсти” [15, с. 83]. На жаль, таких прикладів було багато. Проте слід пам’ятати, що основні події розгортались в роки війни та окупації, загального занепаду моральності усіх верств суспільства, знецінення людського життя, війни всіх проти всіх. Аморальні вчинки не піддаються виправданню, як не піддається виправданню і будь-яка війна, в ім’я яких би цілей вона не велася. Засудження взаємного поборювання українців і поляків виходило як з українських, так і польських інтелігентських та релігійних середовищ. Українські помірковані національні діячі називали діяльність ОУН і УПА “вибриками молоді”, а греко-католицький митрополит А. Шептицький в серпні 1943 р. у своєму пастирському листі закликав українську молодь припинити “братовбивчу війну”.

Наприкінці треба констатувати, що антипольська акція ОУН і УПА, на наш погляд, була наслідком війни і здійснення воєнної тактики усіх сторін конфлікту. Ми не зупинялися на ролі гітлерівців і більшовицького підпілля, котрі також мали свої інтереси і участь в українсько-польському збройному зіткненні.

Підсумовуючи сказане, можемо підкреслити, що міжнаціональні суперечності між українцями і поляками, які у ХХ ст. перманентно переходили зі стану внутрішньополітичного конфлікту до збройного протистояння (1918–1919, 1939–1947), досягли свого апогею в 1943–1944 і кількох наступних роках, вилившись у безпосередні воєнні дії між збройними формуваннями обох сторін на теренах спільного проживання українців і поляків (Волинь, Галичина, Підляшшя, Надсяння, Лемківщина), в яке було втягнуто також й цивільне населення. Цей конфлікт набув рис міжнаціональної війни, в якій кожна зі сторін мала свої рації: поляки прагнули зберегти недоторканими кордони своєї держави 1939 р., українці – здобути незалежну національну державність на землях, що їх вважали своїми етнічними теренами. Рішення проводу українських націоналістів щодо усунення поляків з терену оперативної діяльності ОУН і УПА на Волині й в Галичині було спробою реалізувати свою стратегічну мету, підваживши соціально-етнічну базу польського Руху Опору в західноукраїнських землях і вдавшись для цього до силових дій, котрі в умовах світової війни видавалися найбільш дієвими. Треба додати, що таке рішення, для якого важко знайти виправдання, було також наслідком тривалого міжнаціонального конфлікту на західноукраїнських землях, який мав місце від початку ХХ ст. і на час Другої світової війни нагромадив багато “вогнепального матеріалу” у вигляді взаємних образ і претензій. Відповідальність за його прийняття безперечно несе керівництво ОУН-Б, яке не змогло передбачити антигуманної гостроти стихійної реакції українського населення, котре впродовж

півстоліття відчувало свою приниженість і упослідженість, погорду з боку польського суспільства. Однак не можна знімати також відповідальності з керівних кіл польського Руху Опору, які не змогли своєчасно і об'єктивно оцінити силу і розмах українського національного руху, згуртованість населення, насамперед молоді, прагнення політичних провідників добитися історичного перелому в долі України й українців і, як наслідок, сприяли ескалації взаємного побороювання українців та поляків. Нам видається, що сьогодні не час на односторонні вибачення, а найвищий момент для взаємного пробачення і примирення.

Список використаних джерел

1. *Żupański A.* Droga do prawdy o wydarzeniach na Wołyniu / *A. Żupański.* – Toruń, 2006. – 368 s.; *Filar W.* Wydarzenia wołyńskie 1939–1944. W poszukiwaniu odpowiedzi na trudne pytania / *W. Filar.* – Toruń, 2008. – 510 s.; *Iljuszyn I.* UPA i AK: konflikt w Zachodniej Ukrainie (1939–1945) / *I. Iljuszyn.* – Warszawa, 2009. – 192 s.; *Льюшин І.* Українська повстанська армія і Армія Крайова. Протистояння в Західній Україні (1939–1945 pp.) / *І. Льюшин.* – Київ, 2009. – 399 с. 2. *Polska–Ukraina: trudne pytania.* – Warszawa, 1997–2009, Тт. 1–11 (Українська версія матеріалів семінарів: *Україна–Польща: важкі питання*, Т. 1–10, Варшава; Луцьк 1998–2006); *Polska–Ukraina: trudna odpowiedź.* Dokumentacja spotkań historyków (1994–2001). Kronika wydarzeń na Wołyniu i w Galicji Wschodniej (1939–1945). – Warszawa, 2003; *Гаврилук О.* Українсько-польський діалог 1990-х років стосовно подолання взаємних національних стереотипів: здобутки і нереалізовані можливості / *О. Гаврилук* // *Stereotypy narodowościowe na pograniczu / Pod red. W. Bonusiaka.* – Rzeszów, 2002. – С. 63–71. 3. *Голос України.* – 2003. – 15 липня (№ 129). 4. *Мінк Ж.* Вступ. Європа та її “болісні” минувшини: стратегії історизування та їх використання в Європі / *Ж. Мінк* // *Європа та її болісні минувшини / автори упорядники Жорж Мінк і Лора Неймайер* з Паскалем Боннармом. – Київ, 2009. – С. 37. 5. Наша концепція українсько-польських відносин під час Другої світової війни як “українсько-польської війни” докладніше обгрунтована в: *Зашкільняк Л.* Українсько-польські стосунки на Волині та у Східній Галичині в 1939–1944 роках: невідома війна / *Л. Зашкільняк* // *Записки Наукового Товариства імені Шевченка.* Том 251: Праці Історично-філософської секції. – Львів, 2006. – С. 325–367; *Його ж.* *Невідома війна: українсько-польські стосунки на Волині та у Східній Галичині в 1939–1944 роках / Л. Зашкільняк* // *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність.* Випуск 16: Ювілейний збірник на пошану Івана Патера / *НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича.* – Львів, 2008. – С. 486–491. 6. *ОУН* в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955. – [Мюнхен], 1955. 7. *Siemaszko E.* Ludobójcze akcje OUN–UPA w lipcu 1943 roku na Wołyniu / *E. Siemaszko* // *Antypolska akcja OUN–UPA 1943–1944: Fakty i interpretacji.* – Warszawa, 2002. 8. *Сергійчук В.* Трагедія Волині: причини й перебіг польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни / *В. Сергійчук.* – Київ, 2003. 9. *Щеглюк В.* “... Як роса на сонці” / *В. Щеглюк.* – Львів, 1992. 10. *Руккас А.* Бойові дії загонів ОУН у вересні 1939 р. / *А. Руккас* // *Дрогобицький краєзнавчий збірник. Спецвипуск до 60-річчя УПА.* – Дрогобич, 2002. – С. 385–395. 11. *Літопис УПА.* – Торонто 1984. – Т. 5. 12. *Леbedь М.* УПА. Її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу. Частина I. Німецька окупація України / *М. Леbedь.* – [Б.м.в.], 1946. 13. *Літопис УПА.* – Торонто, 1985. – Т. 2. 14. *Льюшин І.* До питання про антипольський фронт ОУН і УПА в роки Другої світової війни / *І. Льюшин* // *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Історичні науки.* – Острог, 2003. – Випуск 3. 15. *Літопис УПА.* – Т. 5.

Леонид Зашкільняк

УКРАїнсько-ПОЛЬСЬКІє ОТНОШЕННЯ НА ВОЛЫНІ І В ГАЛИЧИНЕ В 1939–1944 ГОДАХ: МЕЖДУНАЦИОНАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ ІЛИ НЕПРОВОЗГЛАШЕННАЯ ВОЙНА?

В статтє ретроспективно рассматриваются украинско-польские отношения на Западной Украине во время Второй мировой войны в контексте международной ситуации. Автор считает, что в течение “великой” войны была “малая” и неизвестная война между украинцами и поляками на Волыни и Восточной Галичине.

Ключевые слова: Вторая мировая война, украинско-польские отношения, Волынь, Галичина, международный конфликт.

Leonid Zashkilnyak

UKRAINIAN-POLISH RELATION IN VOLYN AND GALYCHYNA 1939–1944: CONFLICT BETWEEN NATIONS OR NO DECLARED WAR?

The article presents the attempt to trace the Ukrainian-Polish relations in the West Ukrainian territory through the World War II in the lightning of its retrospective and on the base of the wide international background. The author considers that during the “great” war there was a “small” and unknown war between Ukrainians and Poles in Volyn and East Galychyna took a place.

Key words: World War II, Ukrainian-Polish relations, Vohyn, Galychyna, conflict between nations.